

Топорін Є.О.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Шамраєва В.М.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ОСНОВНІ РИСИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто основні підходи провідних політичних партій Великої Британії до формування підвалин військово-політичної стратегії країни на сучасному етапі. Особливу увагу приділено аналізу позиції офіційного Лондона щодо провідних проблем міжнародного співробітництва у сфері безпеки й оборони. Зроблено висновок про стабільність провідних позицій Великої Британії у сфері міжнародної системи безпеки на регіональному та глобальному рівнях.

Ключові слова: Велика Британія, військово-політична стратегія, оборонна політика, міжнародне співробітництво у сфері безпеки й оборони.

Постановка проблеми. Велика Британія завжди відігравала помітну роль у світовому історичному процесі. Особливо цікавою є її історія в новітній період, коли країна змогла вдало пристосуватися до втрати статусу імперії та зайняти провідні позиції серед найрозвинутіших світових держав. Офіційний Лондон став визнаним центром європейських регіональних процесів поряд із Брюсселем, Парижем і Берліном. З огляду на провідні процеси у світових міжнародних відносинах актуалізуються питання боротьби світового співтовариства з міжнародним тероризмом та іншими загрозами світовій системі безпеки. І в цьому контексті на увагу науковців заслуговують питання формування та практичної реалізації військово-політичної стратегії Великої Британії на сучасному етапі, аналіз позицій офіційного Лондона щодо актуальних проблем міжнародної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана для публікації проблематика досить широко представлена як у вітчизняній, так і у світовій історичній науці. У той же час відчутний брак досліджень, які були б присвячені питанням наукового узагальнення й аналізу сучасної військово-політичної стратегії офіційного Лондона та процесу її практичної реалізації в міжнародній діяльності Великої Британії. Саме тому автори базували дослідження на аналізі оригінальних документів провідних англійських політичних партій, тези яких присвячені оборонній тематиці, офіційних заяв і публікацій провідних англійських політиків [1–4].

Постановка завдання. Метою дослідження став аналіз основних рис розвитку військово-політичної стратегії Великої Британії на сучасному етапі історичного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні риси та підвалини процесу формування військово-політичної стратегії Великої Британії зумовлені її національними інтересами, передусім у сфері національної безпеки й оборони, і впливають із політичних платформ основних партій. Особливо дискусії в цій сфері активізуються напередодні виборів до парламенту. Окрім двох найбільших і найвпливовіших партій – консервативної та лейбористської – помітну роль у британському суспільстві відіграють кілька малих партій: Партія незалежності Об'єднаного Королівства, Партія ліберал-демократів, Партія зелених і Шотландська національна партія.

Основи військово-політичного курсу Консервативної партії постбіполярного періоду були остаточно сформовані та викладені в Стратегії національної безпеки та Стратегічному огляді оборони та безпеки 2010 р. Із того часу ці підходи лише актуалізуються щодо поточної ситуації. Так, упродовж наступних передвиборчих кампаній консерватори обіцяли зберегти рівень оборонних витрат на рівні не нижчому, ніж 2% ВВП, що відповідає критеріям НАТО, а також розпочати оновлення британського ядерного потенціалу, проводити роботу з оновлення звичайних озброєнь і т. д.

У сфері міжнародного військового співробітництва консерватори в якості провідних союзни-

ків Великої Британії розглядають НАТО, США, ЄС і Співдружність націй. Особлива увага приділяється необхідності спільної боротьби з ІДІЛ і міжнародним тероризмом у цілому, також відзначається необхідність підтримувати територіальну цілісність України.

Передвиборча програма консерваторів у сфері оборони та безпеки практично повторювала основні положення прийнятих раніше Стратегії національної безпеки та Стратегічного огляду оборони та безпеки й відрізнялася увагою до окремих аспектів розвитку збройних сил. У той же час для актуалізації програми торі додали до неї тези про боротьбу з ІДІЛ, співробітництво щодо врегулювання сирійської кризи та конфлікту в Україні [1].

Положення щодо зовнішньої політики, оборони та безпеки в програмі Лейбористської партії багато в чому були схожі на програмні настанови консерваторів, хоча й не були викладені так чітко. Лейбористи оминали питання щодо чисельності збройних сил, хоча й виступали за підготовку нового огляду оборони та безпеки та за збереження «мінімальних сил ядерного стримування, достатніх для здійснення постійного бойового чергування» [2, р. 78]. Така нечіткість позиції випливала з прагнення не акцентувати увагу на болючих питаннях, оскільки лейбористи не виключали можливість формування коаліції із Шотландською національною партією, яка виступала категорично проти оновлення ядерного потенціалу. У передвиборчих заявах лейбористів також оминалося й питання щодо рівня витрат на оборону в разі їх приходу до влади, однак канцлер Казначейства «тіньового» уряду Ед Боллс зробив заяву, що лейбористи не прагнуть підтримувати рівень оборонних витрат на рівні 2% ВВП [3].

Із часів прем'єрства Т. Блера лейбористи завжди виступали за розширення співробітництва з ЄС, однак урахувавши зростання впливу євроскептиків, заявляли про неготовність передавати нові повноваження Брюсселю без проведення референдуму щодо членства Великої Британії в ЄС, що не означало й відмови від потенційного розвитку європейського військово-політичного співробітництва. Разом із консерваторами Лейбористська партія підтримувала операцію проти ІДІЛ і відкрито визнавала можливість проведення військових інтервенцій у майбутньому, що надавало їй передвиборчим тезам інтервенціоналістський характер, незважаючи на зауваження щодо необхідності правового обґрунтування чіткого

плану бойових дій і постконфліктного процесу стабілізації та розбудови [2, р. 77–78].

Якщо в попередніх двох партій підходи до проблем оборони та міжнародного співробітництва у сфері безпеки здебільшого збігалися, то Партія ліберал-демократів завжди мала відмінний підхід до цього питання. Представники партії послідовно виступали проти оновлення ядерного потенціалу. Із метою залучити до своїх лав якомога більше прихильників ліберал-демократи виступали з пропозицією сформувати єдиний військовий бюджет шляхом об'єднання бюджетів Міністерства оборони, спецслужб і коштів на забезпечення кібербезпеки. Як і раніше, ліберал-демократи є єдиною партією, яка виступає за заборону експорту зброї до країн, що систематично порушують права людини.

У сфері міжнародного військового співробітництва в офіційних документах партії особливо підкреслювалася роль європейської оборонної інтеграції, хоча ліберал-демократи не заперечували проти референдуму щодо членства в ЄС у разі делегування Брюсселю «значних повноважень» [4, р. 146]. Ліберал-демократи підтримували лейбористів у їхніх заявах про можливість здійснення інтервенцій за наявності гуманітарних або правових підвалин, а також присвятили окремий абзац ситуації в Україні, давши характеристику Росії «як найбільш агресивній» країні [4, р. 144].

Досить впливовою залишається й Шотландська національна партія, незважаючи на поразку прихильників незалежності на референдумі 2014 р. Програмні гасла цієї партії орієнтовані передусім на шотландських виборців, а тому містять тези щодо необхідності збільшення фінансування військових формувань, які розташовані на території Шотландії, підвищення частки оборонних державних замовлень для шотландських підприємств. Як і на референдумі щодо незалежності, Шотландська національна партія виступає за неядерний статус Шотландії, хоча база Фаслейн, яка обслуговує підводні човни з ядерною зброєю на борту, знаходиться саме в Шотландії. Крім того, у передвиборчій програмі партії особлива увага приділялася збереженню членства в ЄС і розвитку співробітництва з Брюсселем, а також проблемам безпеки в арктичному регіоні [5, р. 18–19].

У передвиборчих документах Партії зелених проблематика оборони та безпеки традиційно займає другорядні позиції, а більшість питань військової стратегії висвітлювалася лише в загальних фразах. Провідною тезою передвиборчої програми «зелених» у сфері оборони стало ядерне

роззброєння й укладання відповідного міжнародного договору. У сфері зовнішньої політики Партія зелених виступала за збереження членства в ЄС (але підтримувала референдум із цього питання), за тісне співробітництво з ООН, а також проти участі у військових операціях за кордоном [6, р. 69–71].

Таким чином, між поглядами консерваторів і лейбористів на шляхи розвитку військово-політичної держави та міжнародне співробітництво у сфері безпеки й оборони не було великих протиріч. Обидві партії виступали за оновлення ядерного потенціалу, для обох було характерне спільне бачення актуальних загроз, хоча мали місце й деякі особливості та розходження (наприклад щодо європейської військово-політичної інтеграції).

У листопаді 2015 р. консерватори оприлюднили нову Стратегію національної безпеки та Стратегічний огляд оборони та безпеки, які були об'єднані в одному документі («Ключові програмні настанови із забезпечення безпеки Об'єднаного Королівства та формування оборонної політики») [7, р. 15–18]. Документ декларував необхідність продовження реалізації вже прийнятих планів розвитку збройних сил. Що стосується зовнішньополітичних аспектів військово-політичної стратегії, то тут теж зберігалися традиційні тези. Британія продовжувала спиратися на партнерство з НАТО й особливі відносини із США. Окремі розділи стратегії було присвячено перспективам розвитку оборонного співробітництва з Францією (насамперед щодо продовження роботи над створенням спільних експедиційних сил і спільного використання авіаносців) і Німеччиною. Хоча в стратегії окремий розділ було присвячено питанням оборонного співробітництва в рамках ЄС, у ньому містилися переважно загальні положення.

Особливу увагу в документі було приділено військовому співробітництву Великої Британії з країнами Співдружності, Китаєм, Індією, Японією. Крім того, окремі пункти були присвячені необхідності збільшення фінансування та кількості спецслужб, а також розвитку дипломатичної служби. Передбачалося, що саме ці структури поряд зі збройними силами будуть сприяти збереженню за офіційним Лондоном статусу провідного гравця в системі міжнародної безпеки, що неодноразово підкреслюється в стратегії [7, р. 9].

Відсутність кардинальних змін у керівництві країни дозволяє забезпечити незмінність у підходах до закордонних операцій. Після виборів

2015 р. Велика Британія продовжила нанесення авіаударів по позиціях ІДІЛ в Іраку, а з грудня 2015 р. приєдналася й до операцій проти цієї організації в Сирії. Однак Британія не брала участі у великих наземних операціях через негативний досвід тривалих кампаній в Іраку й Афганістані, які призвели до результатів, що отримали досить різні оцінки.

У новій стратегії йдеться про те, що уряд підтримує прихильників «помірного підходу до сирійської проблеми» [7, р. 56]. При цьому в питаннях забезпечення стабільності в «гарячих точках» за кордоном основний акцент було зроблено на запобіганні та попередженні конфліктів, а проблема можливої участі британських військ у майбутніх закордонних операціях оминалася.

Таким чином, Стратегія національної безпеки та Стратегічний огляд оборони та безпеки 2015 р. стали логічним продовженням курсу коаліційного уряду, що його було закріплено ще у 2010 р., але окремі його положення та підходи було актуалізовано з урахуванням нових викликів. При цьому вийшло усунути низку недоліків попередньої концепції, оскільки уряд зміг чітко формувати свій курс, не шукаючи компромісів із низки спірних питань.

Якщо розглядати розвиток британської військово-політичної стратегії та місце й роль Великої Британії в системі міжнародної безпеки, можна виокремити кілька ключових факторів, які будуть і надалі визначати її становище у світі з погляду безпеки й оборони. Вони зберігають свою актуальність незалежно від кон'юнктурних змін британського партійно-політичного ландшафту.

По-перше, в умовах трансформації системи міжнародної безпеки зберігається тенденція до зміни спектра загроз безпеці. Імовірність великомасштабних збройних конфліктів залишається досить низькою, а можливість прямого збройного нападу на територію Великої Британії практично виключена. У той же час можна передбачити, що в найближчі десятиліття збереже свою актуальність терористична загроза, не можна виключати й зростання кількості регіональних конфліктів у нестабільних регіонах світу, підвищення загрози розповсюдження зброї масового ураження. Крім того, зростати буде значення розширеного трактування безпеки, що містить невійськові фактори: економічну, інформаційну, екологічну безпеку й т. д.

Трансформація загроз безпеці передбачає й трансформацію ролі сучасних збройних сил. Спектр невійськових завдань, що стоять перед британськими збройними силами, продовжує

зростати. Пріоритет і надалі буде віддаватися не кількості військовослужбовців і бойової техніки, а їх ударній силі; замість цього на перше місце вийдуть вимоги до мобільності, гнучкості та точності збройних сил, здатних за допомогою сучасних технологій здійснювати навіть відносно масштабні операції при мінімальному залученні ресурсів.

По друге, і надалі, найімовірніше, збережеться й тенденція з обмеження фінансування та чисельності британських збройних сил, що стало основою військово-політичної стратегії коаліційного уряду 2010 р. Якщо вже ухвалені плани будуть реалізовані в повному обсязі, чисельність британських збройних сил становитиме на 2020 р. 142 тис. військовослужбовців. У той же час треба враховувати, що скорочення збройних сил в умовах розвитку військових технологій і зниження ймовірності масштабних війн є об'єктивною світовою тенденцією, особливо характерною для розвинутих країн.

У майбутньому Велика Британія збереже своє членство й у ядерному «клубі», незважаючи на протести ліберал-демократів і «зелених». Однак оновлення ядерного потенціалу вимагатиме максимальних ресурсів. У той же час у разі повторення референдуму щодо незалежності Шотландії в умовах зростання популярності Шотландської національної партії може постати питання про побудову за її межами нових інфраструктурних об'єктів, що необхідні для функціонування збройних сил.

І ще одним важливим фактором є місце Великої Британії на міжнародній арені. В умовах відносного зниження ролі офіційного Лондона у світовій політиці, появи нових центрів сили та зростання уваги США до Азійсько-Тихоокеанського регіону збереження поточного рівня впливу надалі може виявитися проблемним. У той же час забезпечення безпеки Великої Британії й далі буде базуватися на особливих відносинах із США й на членстві в НАТО. Відсутність реальних альтернатив зв'язкам із НАТО та Вашингтоном, висока взаємозалежність, а також прагнення США зберегти свій вплив у Європі (хоча й у менших масштабах) роблять неактуальними деякі прогнози, що трансатлантичні відносини себе вичерпали.

Показовим у політиці офіційного Лондона став період перебування Д. Кемерона на посту прем'єр-міністра. Зовнішньополітичні пріоритети після приходу до влади коаліційного уряду були суттєво переглянуті, що відбилося й на військово-політичній стратегії країни. При збереженні осо-

бливих відносин із США кабінет Д. Кемерона став реалізовувати більш самостійну політику на міжнародній арені. Принциповий підхід Лондона до європейської інтеграції у сфері оборони та безпеки як європейської опори НАТО на тлі кризи Єврозони призупинив подальший розвиток цього фактора. Замість цього був обраний розвиток двостороннього співробітництва, насамперед із Францією, що знайшло втілення в угодах 2010 р.

Кабінет Д. Кемерона фактично завершив виведення британського контингенту з Афганістану, хоча це відбувалося й не так швидко, як планувалося. Велика Британія стала одним із головних учасників операції в Лівії, знаковою з погляду відсутності наземної фази, а також брала обмежену участь в операції в Малі та в нанесенні авіаударів по позиціях ІДІЛ в Іраку. Операції в Лівії та Малі стали ще одним практичним підтвердженням послаблення європейської єдності у сфері оборони та безпеки й зміцнення франко-британського двостороннього співробітництва. Крім того, операції підтвердили високий рівень боєздатності британських військ, хоча їм і не вдалося уникнути деяких труднощів у зв'язку з масштабним скороченням збройних сил.

Можна говорити про те, що у 2020–2030 рр. британські збройні сили будуть меншими за чисельністю, ніж сьогодні. При цьому досить імовірно, що вони залишаться на одному з перших місць у світі за рівнем досвіду та боєздатності. Прогнозується, що дещо зменшиться їхня здатність до проведення великомасштабних закордонних операцій, однак вони збережуть можливість протидії найбільш актуальним загрозам сучасного світу.

Велика Британія, як і раніше, спиратиметься на членство в НАТО й на особливі відносини із США. Ураховуючи останні тенденції, можна стверджувати, що незважаючи на певні труднощі у відносинах із ЄС, вона збереже статус провідної ланки в системі європейської безпеки та статус другої країни за рівнем боєздатності в НАТО після США. У той же час на глобальному рівні Велику Британію змусить утратити окремі позиції у військово-політичній сфері низка держав, що швидко розвиваються та поширюють свій вплив. Це передусім КНР, Індія, Бразилія й т. п. У такому разі, якщо не буде знайдено ефективної відповіді, можливим стане поступове переміщення Великої Британії з групи провідних військових держав глобального рівня до рівня регіонального, що охоплює лише євроатлантичний регіон.

Висновки. На парламентських виборах 2015 р. перемогли консерватори, які сформували

однопартійний уряд, що в цілому продовжив попередній курс коаліційного уряду, здійснивши незначні зміни, що відповідали актуальним реаліям. У той же час консерватори мали більшу свободу дій порівняно з коаліційним урядом, а тому змогли прийняти принципове рішення щодо початку програми оновлення ядерного потенціалу, оголосили про прагнення повністю відповідати критеріям НАТО й витратити на оборону та заходи безпеки не менше 2% ВВП. У той же час вони зберегли програми, прийняті попереднім урядом, зокрема з розвитку збройних сил, включаючи скорочення їх чисельності на період до 2020 р., хоча й було оголошено, що нове скорочення не планується.

У найближчі десятиліття Велика Британія залишиться одним із найактивніших гравців у системі міжнародної безпеки. Хоча чисельність збройних сил у перспективі, найімовірніше, буде скорочуватися, Лондон збереже національний ядерний потенціал, відносно високі витрати на оборону, розвинуту систему військово-політичних союзів, а його збройні сили залишаться одними з найбільш боєздатних у Європі. При цьому є й низка негативних тенденцій. Так, простежується поступове зниження впливу Великої Британії у світі з огляду на те, що набувають певної політичної ваги нові держави, саме тому збереження Лондоном статусу провідного світового гравця вимагатиме значно більших зусиль.

Список літератури:

1. Strong leadership. A clear economic plan. A brighter, more secure future. The Conservative Party Manifesto 2015. Pp. 75–77. URL: <https://www.conservatives.com/manifesto>.
2. Britain can be better. Labors Party Manifesto 2015. P. 78. URL: <http://www.labour.org.uk/manifesto>.
3. Hope C. Ed Balls: Labour would not guarantee defense spending at 2 pc of GDP. The Telegraph. 2015. 9 March.
4. Stronger Economy. Fairer Society. Opportunity for everyone. Liberal Democrat Manifesto 2015. URL: <http://www.libdems.org.uk/manifesto>.
5. Stronger for Scotland. The Scottish National Party Manifesto 2015. URL: <http://www.snp.org/node/15170>.
6. For the common good. Green Party General Election Manifesto 2015. URL: <https://www.greenparty.org.uk/we-stand-for/2015-manifesto.html>.
7. National Security Strategy and Strategic Defense and Security Review 2015. A Secure and Prosperous United Kingdom. L., 2015. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478933/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf.

ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ РАЗВИТИЯ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ ВЕЛИКОБРИТАНИИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В статье рассмотрены основные подходы ведущих политических партий Великобритании к формированию основ военно-политической стратегии страны на современном этапе. Особое внимание уделено анализу позиции официального Лондона относительно актуальных проблем международного сотрудничества в сфере безопасности и обороны. Сделан вывод о стабильности основных позиций Великобритании в сфере международной системы безопасности на региональном и глобальном уровнях.

Ключевые слова: Великобритания, военно-политическая стратегия, оборонная политика, международное сотрудничество в сфере безопасности и обороны.

THE MAIN FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE MILITARY POLITICAL STRATEGY OF THE GREAT BRITAIN AT THE PRESENT STAGE

The article considers the main approaches of the leading political parties of Great Britain to the formation of the foundations of the military-political strategy of the country at the present stage. Particular attention is paid to the analysis of the position of official London regarding the urgent problems of international cooperation in the field of security and defense. The conclusion is made about the stability of the main positions of Great Britain in the sphere of the international security system at the regional and global levels.

Key words: Great Britain, military-political strategy, defense policy, international cooperation in the field of security and defense.